

PRAGMATIC FEATURES OF THE MYTHOLOGICAL MEANING OF ZOOMORPHIC SYMBOLS IN PROSE AND POETIC TEXTS (the image of the snake in French and Uzbek linguistic material)

Sadokat KUCHKOROVA

Doctoral student (PhD)
Samarkand State Institute of Foreign Languages
Samarkand, Uzbekistan

NASRIY VA SHE'RIY MATNLARDA ZOOSIMVOLLARGA XOS MIFOLOGIK RAMZIY MA'NONING PRAGMATIK XUSUSIYATLARI (ilon obrazi fransuz va o'zbek tili materialida)

Sadoqat Toshpo'latovna QO'CHQOROVA

Doktorant (DSc)
Samarqand davlat chet tillar instituti
Samarqand, O'zbekiston

ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ МИФОЛОГИЧЕСКОГО ЗНАЧЕНИЯ ZOOSIMVOLOV V PROZAICHESKIX I POETICHESKIX TEKSTAX (образ змеи на материале французского и узбекского языков)

Садокат Ташпулатовна КУЧКАРОВА

Докторант (DSc)
Самаркандский государственный институт иностранных языков
Самарканд, Узбекистан sadokatkuchkorova@gmail.com

For citation (iqtibos keltirish uchun, для цитирования):

Qo'chqorova S.T. Nasriy va she'riy matnlarda zoosimvollarga xos mifologik ramziy ma'noning pragmatik xususiyatlari // O'zbekistonda xorijiy tillar. — 2025. — 11-jild, № 2. — B. 73-85.

<https://doi.org/10.36078/1746087279>

Received: February 18, 2025

Accepted: April 17, 2025

Published: April 20, 2025

Copyright © 2025 by author(s).
This work is licensed under the Creative Commons Attribution International License (CC BY 4.0).
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Open Access

Abstract. The image of the snake, as one of the ancient mythological archetypes, holds deep meaning and symbolic significance in many cultures. In French and Uzbek cultures, the dual symbolic nature of the snake is vividly evident. On the one hand, the snake is recognized as a symbol of wisdom, rebirth, and protection. These qualities are associated with the snake's ability to shed its skin, symbolizing longevity and the possession of secrets. In Eastern culture, including Turkic mythology, the snake is depicted as a wise and loyal being that protects its family. In French culture, the snake is often linked to enlightenment and inner strength. On the other hand, the snake is interpreted as a symbol of danger, cunning, and temptation. Similarly, in Uzbek mythology, the snake sometimes appears as a representation of dark forces, embodying an enemy or a mysterious threat. This article examines the symbolic meaning of the snake as a zoosymbol in prose and poetic texts in French and Uzbek languages. It analyzes the cultural and mythological significance of the snake, as well as its role in creating artistic meaning in texts. Additionally, the article explores the similarities and differences in the symbolic connotations of the snake image in the two cultures. It emphasizes the pragmatic aspects of zoosymbols, highlighting their role in conveying cultural codes and their influence on the reader's perception of the text.

Keywords: prose text; poetic text; poetic image; mythology; folklore; symbolic meaning; snake image.

Annotatsiya. Ilon obrazi qadimiy mifologik arxetiplardan biri bo'lib, turli madaniyatlardagi matnlarda chuqur ma'no va ramziy mazmunga ega ekani bilan ajralib turadi. Xususan, fransuz va o'zbek madaniyatlarida ushbu obrazning ikki tomonlama ramziy ahamiyati yaqqol namoyon bo'ladi. Bir tomondan, ilon donolik, qayta tug'ilish va himoya timsoli sifatida talqin etilib, bu jihatlar ilonning teri yangilashi bilan bog'liq holda uzoq umr, sir-asror va donishmandlik belgisi sifatida qaraladi. Sharq, jumladan, turkiy mifologiyada ilon o'z oilasini qo'riqlovchi, sodiq va dono mavjudot sifatida tasvirlanadi. Fransuz madaniyatida esa ilon obrazi ko'pincha ma'rifat, ichki kuch va ruhiy uyg'onish ramzi bilan uyg'unlashgan. Boshqa tomondan, ko'plab mifologik tizimlarda u vasvasa, halokat va yovuz kuchlarning timsoli sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur maqolada fransuz va o'zbek tillaridagi nasriy hamda she'riy matnlarda ilon obrazining ifodalanishi misolida zoosimvollarning mifologik va ramziy ma'nolari, ularning pragmatik xususiyatlari o'rganiladi. Shuningdek, ushbu obrazning madaniy va mifologik kontekstdagi ahamiyati hamda matnda badiiy ma'no shakllantirishdagi o'rni tahlil qilinadi. Ikkala madaniyatda ilon timsolining ramziy mazmuniga oid o'xshashlik va farqlar aniqlanib, zoosimvollarning madaniy kodlarni yetkazishdagi vositachilik roli hamda o'quvchining matnni idrok etishiga ta'siri yoritiladi.

Kalit so'zlar: nasriy matn; she'riy matn; poetik obraz; mifologiya; folklor; ramziy mazmun; ilon obrazi.

Аннотация. Образ змеи как один из древнейших мифологических архетипов обладает глубоким значением и символическим содержанием во многих культурах. Во французской и узбекской культурах двойственная символическая природа змеи проявляется наиболее ярко. С одной стороны, змея воспринимается как символ мудрости, возрождения и защиты. Эти качества связаны с особенностью змеи сбрасывать кожу, что ассоциируется с долголетием и обладанием тайными знаниями. В восточной культуре, в частности в тюркской мифологии, змея изображается как мудрое, верное существо, охраняющее свой дом. Во французской культуре змея часто связывается с просветлением и внутренней силой. С другой стороны, змея рассматривается как символ опасности, коварства и искушения. В узбекской мифологии змея также иногда ассоциируется с темными силами, выступая в образе врага или символа загадочной угрозы. В данной статье рассматривается символическое значение змеи как зоосимвола в прозаических и поэтических текстах на французском и узбекском языках. Проведен анализ ее культурного и мифологического значения, а также роли в создании художественного смысла текста. Кроме того, изучаются сходства и различия в символическом содержании образа змеи в двух культурах. В статье подчеркивается прагматический аспект зоосимволов, их роль в передаче культурных кодов и влияние на восприятие текста читателем.

Ключевые слова: прозаический текст; поэтический текст; поэтический образ; мифология; фольклор; символическое содержание; образ змеи.

Kirish

Hayvonlar kulti inson o'zini yovvoyi tabiat olamidan ajratib olishga qaratilgan ilk urinishlardan biri sifatida yuzaga kelgan, deyish mumkin. O'sha paytlardan oq, "animalizm" madaniy stereotiplar va poetik obrazlar uchun ramziy mazmun asosiga aylangan. Hayvonlarning ma'naviy

madaniyatdagi roli vaqt o'tishi bilan qanchalik kamaymasin, animalizm doimo til va madaniy stereotiplar, poetik obrazlar va boshqa shu kabi jarayonlar shakllanadigan mazmuniy zamin bo'lib qolaveradi. Barcha xalqlar kundalik hayoti va madaniyatida hayvonlardan uy yumushlarida, dehqonchilikda foydalanishgan, yovvoyi hayvonlarni ovlashgan. Ov samarali bo'lishi uchun ovchilar hayvonlar xulq-atvori va odatlaridan xabardor bo'lishlari lozim bo'lgan. Ushbu yonma-yon hayot tarzi asrlar davomida insonlarga hayvonlar xususida xulosalar chiqarishga imkoniyat yaratgan. Inson yoki bu hayvonning kuchi va aqliga baho bergan holda ularni totem hayvonlarga aylantirgan. Folklor matnlari, ertaklar va afsonalarda hayvonlarning tashqi xususiyatlariga urg'u beriladi: yovvoyi hayvonlarning tana tuzilishi, rangi yoki yashash makonlarining o'ziga xosliklarini bildiruvchi denotativ belgilari ajratiladi [Oynotkinova 2023].

Ilon insoniyat madaniyatidagi eng qadimiy va keng tarqalgan arxetiplardan biri sifatida turli xalqlar mifologiyasi, diniy e'tiqodlari va adabiyotida xilma-xil ma'nolarda talqin etilgan hamda ziddiyatli mazmunlarni o'z ichiga olgan obraz hisoblanadi.

Asosiy qism

N. P. Gordeyev [Gordeyev 2002] turli xalqlar mifologiyasida ilon obrazi ifodalagan syujet kategoriyalarini tasniflashga harakat qildi:

1) *ilon suv va yerosti hukmdori sifatida* (Vedadagi mingboshli ilon Shesha, skandinav mifologiyasidagi Yormungand va Nidxyogg, Uroboros, turkiy mifologiyadagi Erlik va b.);

2) *ilon — vasvasaga soluvchi, zo'ravon, o'g'ri va hosildorlik kultining qoldig'i*, shuningdek, eng kuchli, jasur va dono erkaklik xudolarining timsoli sifatida (shumerlardagi Ea yoki Enki, misrlıklardagi Set; hindlar Vedasidagi Vishnu, Indra);

3) *ilon/ajdarhoning o'tish marosimlaridagi ishtiroki*. Bunday syujetlarga qahramon yoki xudoning ilon-ona yoki ilon-otadan tug'ilishi, qahramonning ilonni o'ldirishi yoki uning ustidan g'alaba qilishi, ilon podshohi qizini o'limdan qutqarish kabilar kiradi;

4) *ilon kult sifatida matriarxat davriga borib taqaluvchi eng qadimiy motivlardan biri bo'lib*, uning qoldiqlari ko'plab mifologiyalarda uchraydi. Masalan, qadimgi yunon mifologiyasidagi ilon oyoqli Kekrop va Erextex, hind mifologiyasidagi Nagalar;

5) *ilon obrazi "ilonli" initsiatsiyalar asosiy ramzi sifatida* eng qadimgi madaniy qatlamlarga borib taqaladi. Bu vaqtda ilon ijobiy va yaratuvchi timsol sifatida, shaharlar asoschisi, madaniy qahramon, o'rgatuvchi, dono, neofitlarning tarbiyachisi sifatida ehtirom qilingan. Bunday initsiatsiyalarning qoldiqlari folklorda (ilon podshohidan temir yoki oltindan yasalgan qo'rg'on yoki boshqa marosim ashyolarini olish, sehrli uzuk yoki boshqa predmetlar, bashorat qilish qobiliyatini egallash, ilon xalqining qahramon hamda uning avlodlariga abadiy minnatdorligi va hurmati va b.) saqlanib qolgan;

6) *folklorga xos antropomorf va zoomorf personajlarda ilonga xos sinkretizmning aks etishi*: masalan, turli ajdarholar, ilon dumli ximeralar, ilon sochli gorgonalar bunga misol bo'ladi;

7) *uy iloni kult sifatida* folklordan ko'ra ko'proq turmushga yaqin hisoblanadi. Uning asosida ilonlarning qadimgi himoyachi va xazina, uy,

oil, muayyan avlod yoki qabila qo'riqchisi bo'lgan timsoli yotadi: ular uy himoyachisi sifatida qabul qilinadi, ularni uyda ko'proq saqlash uchun shart-sharoit yaratiladi, ilonlarni boylik ramzi sifatida ko'riladi;

8) *“ilonli” animizm va totemizmga xos genealogik motivlar.* Folklorda bular, asosan, madaniy qahramonlarning ona yoki otalari ilon ekani haqidagi rivoyatlardan iborat. Ilonning teri almashtirish xususiyati qayta tirilish yoki qayta tug'ilish g'oyasini shakllantirgan bo'lib, bu g'oya, asosan, qahramonlarning sehrli metamorfozasi bilan bog'liqdir;

9) *ilon tibbiyot va tabobat sohasida keng tarqalgan mifologik simvol* bo'lib, bugungi kunda ham o'zining ushbu ma'nosini saqlab kelmoqda. Bu ramzning asosida ilonning qadimiy sehrli mavjudot sifatida yer, suv va osmon sirlarini bilish xususiyati yotadi. Shifobaxsh yoki hatto tiriltiruvchi kuchga ega bo'lgan ilohiy shaxslar boshqa xudolardan farqli ravishda “ilon” simbolikasi bilan bog'liq bo'ladi, masalan, Eskulap tayog'idagi ilon va b.;

10) shuningdek, ko'plab mifologiyalarda *burgut va ilon hamda ilon va qahramon o'rtasidagi kurash syujeti* uchraydi. Bu kurashda burgut obrazi boshqa yirtqich qush, masalan, hind mifologiyasida yarim qush, yarim odam — Garuda, eron mifologiyasida qushlar shohi — Semurg', Markaziy Osiyo xalqlarida (ayniqsa, qozoqlarda) afsonaviy qush — Samruq bilan almashtirilishi mumkin. Ilon va uni yengadigan qahramon obrazi sifatida eron mifologiyasida Faridun, qadimgi grek mifologiyasida Apollon yoki qadimgi Misr mifologiyasida Nexebkau ko'zga tashlanadi. O'rta Osiyo xalqlari mifologiyasida ilon gavdali, qushdek qanoti bor, ya'ni qanotli ilon yoki uchadigan ajdar obrazi qadimdan mavjud bo'lgan. Bunday dimorf mavjudotlar surati o'rta asr tasviriy san'atida ham o'z ifodasini topgan [Sapayeva 2021].

Ilonning ikki xil qiyofasi uni adabiy ijod va mifologik tasavvurlar uchun betakror manbaga aylantirgan. Ana shu rang-barang talqinlar ilonning nasriy va she'riy matnlardagi obrazini tahlil qilish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Biz quyida fransuz va o'zbek nasriy va she'riy matnlarida ilon obrazi anglatgan ramziy mazmun ushbu obraz ifodalagan mifologik mazmunga qay darajada mutanosibligini ko'rib chiqamiz, shuningdek, uning pragmatik xususiyatlarini tahlil qilamiz.

Fransuz tilida ilon lotin tilidagi *serpere* — o'rmlamoq fe'lidan olingan *le serpent* birligi orqali aks etadi. Nasriy matnlarda ilon obrazidan aks etgan xavf-xatar va tahdid ilonni qo'yinda isitish: *L'académicien va dire qu'il a réchauffé un serpent dans son sein* [Stendhal n.d.]; ilonni ko'rib qolganda paydo bo'ladigan reaksiya (orqaga keskin tisarilish): *Fernand, pâle et frémissant, recula en arrière comme fait un voyageur à la vue d'un serpent* [Duma 2011]; *il recula jusqu'à la ruelle, comme il eût fait à l'approche d'un serpent qui eût rampé vers lui* [Duma 2011]; shuningdek, uning biologik-fiziologik xususiyatlariga xos bo'lgan to'satdan sapchishi: *Enfin elle toucha le sol, l'horrible cri s'éleva, et la noire poutre, en rebondissant sur le pavé, ressemblait à un serpent qui saute* [Hugo n.d.]; sudralishi va vishillab ovoz chiqarishi: *À voir s'élever en ondulant dans l'ombre cette ligne de dos cuirassés, on eût dit un serpent à écailles d'acier qui se dressait contre l'église. Jehan qui faisait la tête et qui sifflait complétait l'illusion* [Hugo n.d.]; ilon chaqib olgandagi reaksiyaga qiyoslash orqali namoyon bo'ladi: *À ce mot « sa grâce », Saint-Just tressaillit, comme mordu par un serpent* [Duma 2011].

Manipulyatsiya (boshqarish) mazmuni ko'p hollarda ilon nigohining turli holatlari orqali beriladi: Je vous disais, monsieur et cher protecteur, repartit Jondrette, en s'accoudant sur la table et *en contemplant M. Leblanc avec des yeux fixes et tendres assez semblables aux yeux d'un serpent boa* (VH); avec un de ces regards inflexibles et ardents comme celui du serpent sur l'oiseau [Duma 2011]. Yoki ilon o'z kuchini ko'z-ko'z qilish uchun yumaloq burmalarini o'ynatishi kabi inson oldindan rejalashtirilgan ongli "burmalari" bilan boshqa insonni "o'rab", ta'sir o'tkazadi: et comme *un serpent qui roule et déroule ses anneaux pour se rendre compte à lui-même de sa force, elle enveloppait d'avance Felton dans les mille replis de son inventive imagination* [Duma 2011]; Ilondagi maftunkorlik mazmuni ayollar xulq-atvoridagi xatarli kuch va tanasining nozik va mayin harakatlari mujassamligida zohir bo'ladi: Le cardinal ne pouvait écartier de son esprit *la crainte où le jetait sa terrible émissaire, car il avait compris, lui aussi, les proportions étranges de cette femme, tantôt serpent, tantôt lion* [Duma 2011]; La Princesse reprit sa promenade sur la digue ensoleillée en incurvant sa *taille magnifique qui comme un serpent autour d'une baguette s'enlaçait à l'ombrelle blanche* (Marcel Proust); maintenant *elle s'est repliée sur elle-même comme un serpent fatigué qui se repose* [Duma 2011]. Ilon terisini almashtirishi transformatsiya (bir shakldan ikkinchi shaklga o'tish)ni bildiradi:..., *le droit divin se masqua d'une charte, les fictions se firent constitutionnelles, les préjugés, les superstitions et les arrière-pensées, avec l'article 1434 au cœur, se vernirent de libéralisme. Changement de peau des serpents* [Hugo n.d.]: ushbu misolda ilonning terisini almashtirishi siyosiy o'zgarishlar metaforasi bo'lib, ramziy ravishda ustalik bilan yangi sharoitga moslashish, lekin asl mohiyatni saqlab qolgan holda o'zgarishni anglatadi. César, empoisonné en même temps que lui, *en fut quitte pour changer de peau comme un serpent* [Duma 2011]: ilonning po'st tashlashi yangi shaklga o'tishga, qaytadan yaralishga ishora qiladi. C'était un cœur plein d'aboutissements tortueux, porté à tous les dévouements, enclin à toutes les fureurs. Raisonait-il ? *Oui, mais comme les serpents rampent; en spirale. Il partait de l'héroïsme pour arriver à l'assassinat. Il était impossible de deviner d'où lui venaient ses résolutions, parfois grandioses à force d'être monstrueuses. Il était capable de tous les inattendus horribles* [Hugo n.d.]: ushbu misralardagi ilon harakati shaklini ifodalovchi spiral o'zgarish va yangilanish ramzidir. Bu bir mohiyatdan boshqasiga o'zgarish jarayonida ilonlarga xos tajovuzga moyillik tabiati yo'qolmasligi belgisidir.

Ma'lumki, she'rda so'zlarning harakatlanishi, ularning ritm va qofiyada o'zaro ta'siri va taqqoslanishi, she'r shaklida nutqning ovozi tomonining yaqqol namoyon bo'lishi, ritmik va sintaksik tuzilish o'rtasidagi munosabatlar va hokazolar tuganmas ma'noga oid imkoniyatlarni o'z ichiga oladi. Ko'pgina ajoyib she'rlar, agar ularni nasrga aylantirilsa, deyarli hech qanday ma'no kasb etmasligi mumkin, chunki ularning ma'nosi, asosan, she'r shakli bilan so'zlarning o'zaro ta'siri orqali yaratiladi. Bu o'zaro ta'sir badiiy ma'noning boshqa usullar bilan ifoda etib bo'lmaydigan o'ta murakkab va nozik nuqtalari, o'zgarishlarini shakllantiradi (<https://www.booksite.ru/fulltext/1/001/008/092/147.htm>).

She'riy matnlarda ilon obrazi nasriy matnlarda uchraydigan ramziy ma'nolar bilan bir qatorda o'lim bilan bog'liqlik, vayronagarchilik kabi konnotatsiyalarga ega bo'ladi.

Ilon obrazi tanazzul va o'lim mazmuni bilan bog'liq. Ushbu mazmun insonlar tomonidan biror halokat (urush, ocharchilik, kasallik) sabab tark etilgan joylarni ilonlar makon qilishida namoyon bo'ladi: *Là, plus de nation, de ville, de royaume; Le silence à jamais! Ses murs se couvriront de ronces et d'épines ; L'hyène et le serpent peupleront ses ruines* [Alphonse 2006]; Sena daryosini turli chiqindi va mayitlarni tashuvchi qari ilonga qiyosida: *Et tu coules toujours, Seine, et, tout en rampant, Tu traînes dans Paris ton cours de vieux serpent, De vieux serpent boueux, emportant vers tes havres Tes cargaisons de bois, de houille et de cadavres!* [Verlaine n.d.]; minglab teshiklardan chiqqan ilonlarning jirkanch hasharotlarga qo'shilib ketishida: *Et puis, plus rien; et puis, sortant par mille trous, Ainsi que des serpents frileux de leur repaire, Sur le corps froid les vers se mêlèrent aux poux* [Verlaine n.d.]; qorong'ulik, quyuq tuman bilan bog'liq hamda murdalardan bo'sa oluvchi notanish ilon qiyofasida aks etadi: *Ils le portent à l'ombre, au silence, à la terre ; Ils le portent au calme obscur, à l'aube austère, À la brume sans bords, Au mystère qui tord ses anneaux sous des voiles, Au serpent inconnu qui lèche les étoiles Et qui baise les morts!* [Hugo n.d.]. Manipulyatsiya (boshqarish) mazmuni boshqa bir ilonni maftun qilishga qaratilgan ilon nigohi va tana harakatlariga muqoyasa orqali aks etadi: *Tes regards et tes mouvements étaient d'un serpent qui charme un serpent* [Valery 2016]; ayolning harakatlari cho'g' ustida buralayotgan ilonga qiyoslanadi: *La femme cependant, de sa bouche de fraise, En se tordant ainsi qu'un serpent sur la braise* [Charles n.d.]. Nafosat mazmuni ayolning hilpirayotgan sadaf rangli ko'ylakda qadam tashlashi jonglyorlar tayoq uchida bir maromda o'ynatadigan ilonlar harakati, shuningdek, moviyrang fonda ilonning nazokatli vishillashidan anglashilgan mahzunlik orqali ifodalanadi: *Avec ses vêtements ondoyants et nacrés, Même quand elle marche on croirait qu'elle danse, Comme ces longs serpents que les jongleurs sacrés Au bout de leurs bâtons agitent en cadence* [Charles n.d.]; *Beau serpent, bercé dans le bleu, Je siffle, avec délicatesse, Offrant à la gloire de Dieu Le triomphe de ma tristesse* [Valery 2016]. Ozodlik va muhabbat mazmuni chegaralardan ilon kabi sirg'alib o'tib, toza havoga chiqish harakati talqinida ko'rinadi: *Si notre amour est ce qu'il est C'est qu'il a franchi ses limites Il voulait passer sous la haie Comme un serpent et gagner l'air* [Eluard 2023]. Shuningdek, shafaq tusli ilon kabi chirmashgan qo'llar vidolashuv ramzi sifatida yuzaga chiqadi: *Et tes beaux bras sur l'horizon lointain sont des serpents couleur d'aurore qui se lovent en signe d'adieu* [Alphonse 2006].

Abadiylik mazmuni har ikkala matnda aks etadi. Nasriy matnda ushbu mazmun o'z dumini o'zi tishlaydigan ilon (uroboros) ko'rinishida ilm-fanning abadiy sikliga: *L'antique symbole du serpent qui se mord la queue* convient surtout à la science [Hugo n.d.], she'riy matndagi har bir inson qalbidagi o'z dumini tishlaydigan ilon obrazi o'limning abadiylikiga ishora qiladi: *Dans l'âme du moindre homme un serpent se remord; Un sot même est orné d'énigmes par la mort Qui le pare et le drape en personnage grave, Glacé d'un tel secret qu'il en demeure esclave* [Valery 2016].

She'riy matnlarda ham ilon obrazi orqali transformatsiya, ya'ni o'zgarish mazmuniga ishora mavjud: *Je traîne des serpents qui mordent mes souliers. Et c'est depuis ce temps que, pareil aux prophètes, J'aime si tendrement le désert et la mer; Que je ris dans les deuils et pleure dans les fêtes* (2). Oyoq kiyimini tishlab olgan ilonlar muallifga ham jismoniy, ham ruhiy og'riq beradi, lekin u bu azobdan mag'lub bo'lmaydi, aksincha, o'zgaradi. Uning cho'l va dengizga, ya'ni erkinlikka muhabbati oshadi, ijtimoiy urf-odatlardan tashqarida tasalli izlaydi.

Ilon obrazi turkiy xalqlar mifologiyasida turli ramziylikka ega bo'lgan. O'zbek xalq lirikasini ilmiy tadqiq qilgan A. Musaqlulov xalq qo'shiqlarida ilon totem hayvon bo'lganligi, totemizm va shomonlik, xususan, ilon kulti misolida ko'zga tashlanishi hamda xalq qo'shiqlaridagi ilon poetik obrazi ilon totemi o'rnini ilon kulti egallab borganligi xususida xulosaga kelgan. Ilon kultini xalq og'zaki ijodi namunalarida tahlil qilish jarayonida ilon obrazi suv, bog', mevali daraxtlar, hosildorlik, shuningdek, sevgili yor va uning go'zalligi, farzand g'oyasi bilan bog'langanligini ta'kidlaydi [Musaqlulov 2010: 74].

A. Musaqlulov Rabg'uziy asarlaridagi ilon anglatgan ijobiy konnotatsiyaga e'tibor qaratadi: unda Jannatda Momo Havo ilonning go'zalligi va shirin so'zligiga mahliyo bo'lib, uni o'ziga hamsuhbat qilib olgani, Iblis esa sodda ilonni avrab uning tili tagiga joylashgani va Momo Havoni ta'qiqlangan bug'doyni yeyishga ko'ndirgani haqida yoziladi. Shuningdek, ilon Nuh kemasining yorig'ini bekitib, u yerdagilar hayotini saqlanib qolishiga ulkan hissa qo'shganligi keltiriladi [Musaqlulov 2010: 74].

G. N. Potanin turkiy tilda so'zlashuvchi xalqlar folkloridagi *Jelbegan, Chalbegan, Talbegan, Yelbegan hamda Yalmog'iz, Jolmous* obrazlarining kelib chiqishi haqida yozar ekan, bu mifologik atamalarining barchasi turkiycha "ilon" ma'nosini anglatuvchi "jilon // chilan" so'zlariga bog'liq ekanligini qayd etgan [Jumanov 2022].

Hozirgi Turkmaniston hududida yashagan xalqlar maqbaralarida toshga tarashlangan ilon tasviri marhumning ruhini Mangulik Saltanatiga yetaklashi va bu yo'ldagi Buyuk Ilohaning bag'rini yorib o'tishga yordam berishi kerak bo'lgan ilon-yo'lboshlovchi timsoli bo'lgan [Hugo n.d.]. A. Musaqlulovning fikricha [Musaqlulov 2010: 70], o'zbek xalq lirikasi namunalarida ilon obrazining totemistik qarash izlarini to'g'ri ifodalangani uchramaydi hamda turkiy xalqlarda totemlardan bo'lgan ilon o'zbeklar dunyoqarashiga kult sifatida kirib kelgan. Shuningdek, xalq orasida oq ilonni ko'rganda ustiga un sepish kabi odatlar zahirida ajdodlarimizning turli-tuman jonivorlarni muqaddaslashtirish bilan bog'liq qadimiy tasavvurlari o'z aksini topgan [Jo'rayev 2009].

O'zbek xalqining ilonga munosabati faqat nafrat, undan qo'rqish kabilardan iborat bo'lmay, ilon davlat, boylik belgisi ham sanalishi "*Tushda ko'rsang – ganj, o'ngda ko'rsang – yanch*" maqoli, shuningdek, uylarda o'rnashib oladigan oq tusli ilonning davlatilon deyilishi, *ilonning yog'ini yalagan* iborasiga ilon haqida o'ta ehtiyotkor, aql bilan ish ko'radi, degan tasavvur asos bo'lgani kabilarni eslash kifoya. Xorazmda davlatilon deb nomlangan uy iloni arab tilida omiru-l-bayt, ya'ni "uyni obod, ma'mur qiluvchi" deb nomlanadi [Sapayeva 2021: 147].

Nasriy matnlardan tahlilga tortilgan parchalarda ilon obrazi ifodalagan ramziy mazmunlarni ko'rib chiqamiz. Tahlillardan shuni

kuzatdikki, nasriy matnlarda ilon obrazi asosan salbiy konnotatsiyalar bilan bog'liq, ilonning simvolik tasvirini yaratish uchun qiyoslashlar eng ko'p qo'llanilgan vositadir. Ushbu qiyoslashlar ko'proq ilonning fiziologik-somatik xatti-harakati (ilonning chaqishi, chirmashishi, sirg'alishi, ilon ko'zi va b.) natijasida sodir bo'ladigan hamda insonning ilonga bo'lgan munosabatidan (ilonni boshini yanchish, majaqlash) yuzaga keladigan holatlar bilan bog'liqdir. Boshi yanchilgan ilon va uning qondek qizg'ish ko'zlari tasviri kontekstga qarab xavf-xatarni ifodalashi mumkin:

— Otabek bilan Mirzakarim qo'lg'a olinsalar *ilonning boshi yanchilgan hisoblanib*, o'zgalarning qo'lidan ish keladigan odamlar emas, taqsir [Abdulla 2018]; Qosimbekning nazarida sallaga qadalgan yoqutlarning cho'g'day yonishi zaharli ilonning qizg'ish ko'zlari qonga to'lib yonishiga o'xshardi [Qodirov 2010]. Bundan tashqari, bu tasvir insonning o'ta kuchli hissiyotini ifodalashda zohir bo'ladi: Oftob oyim *boshi yanchilgan ilondek to'lg'andi* [Abdulla 2018]; Qozi kallasi *ezilgan ilonday to'lg'anib*, ellikboshiga qichqirdi: — Sindir hammasini! Tashqariga chiqar! Yoq, o't qo'y! (M.Ismoilij). Turli vaziyatlardagi talvasa, tabiat tasvirlarida ham "yanchilgan ilon boshi" kuchli tasavvur hosil qilinishi uchun qo'llaniladi: Qamal paytida qo'rg'onni ajdahoday o'rab yotgan minglab mo'g'ul askarlari endi o'z sardorlaridan ajralib, *boshi kesilgan ilondek talvasa ichida go'yo dumalab ketmoqda* edi [Qodirov 2010]; O'kirib, *qirg'oqqa sapchib oqayotgan daryo boshi yanchilgan ilondek asta holdan ketdi* [Said 1976]. Ilon chaqishi natijasi va chaqqan paytdagi tasvir orqali ham insonning biror vaziyatga kutilmaganda, to'satdan reaksiya bildirganda bo'ladigan holati ifodasi beriladi: Ilon *chaqqan kishidek dovdur va besaranjom ko'zlari* bilan tevarakka bejo-bejo nazar tashlar edi [Abdulla 2018]; U ilon chaqqan odamdek butun gavdasi bilan betoqat to'lg'onar, sochi to'zg'ib, ko'zlari olayib ketgan edi [Said 1976]; Egar ustida o'tirgan joyida ilon chaqqandek sapchib ketdi [Hoshimov 2016]; Xo'janing oyisi yarq etib qaradi-yu, *ilon chaqqandek sapchib o'rnidan turib ketdi* [Hoshimov 2015]. Shuningdek, ilonning to'lg'onishi, o'rmalashiga muqoyasa ham turli salbiy vaziyatlar mazmunini kuchaytirish uchun qo'llaniladi: Uning *ko'ksidan sizib chiqayotgan qon yerda xuddi ilondek o'rmalayotganga* o'xshardi [Said 1976]; Ammo Vazira uning bo'yniga ilondek chirmashib olgan, qo'yib yubormasdi [Said 1976]; U bilagimdan tutmoqchi edi qo'limga ilon chirmashayotgandek etim seskanib ketdi [Hoshimov 2016]. *Maktabda o'qituvchilik qilasan, uyingda Qur'on o'qiysan... Ilon! Munofiq!* [Hoshimov 2015]; *Dushman! Hammasi dushman! Ilonning bolasi — ilon, chayonning bolasi — chayon!..* — Soat daf'atan xayoliga kelgan gapdan ko'nglida alam va ayni paytda allanechuk yengillik tuydi [Hoshimov 2015]; bu misollarda ilon do'st bo'lish ehtimoli yo'q bo'lgan tabiiy dushman, ayyorlik, shuningdek, insonning ichki xislatlari uning tashqi ko'rinishiga zidligiga ishora qiladi.

Ilon nasriy matnlarda ochko'zlik va ayyorlik ramzi sifatida ko'rinadi: *Oltin — avvalo ilonlarni o'ziga rom qiladi. Ilondan keyin, ilonsifat xalqni o'ziga tortadi. Ilonday ochko'z xalqni o'ziga rom qiladi. Ilonday makkor xalqni o'ziga rom qiladi* [Murod 1994]; Ha, yer yutgur, shumtaka. Meni *ilonday avrab, quyon bo'lishini qarang buni* [Yoqubov 1998].

Bir terak shoxida *chumchuqlar zorlanib-zorlanib chirqilladi. Chumchuqlar ilon ko'rsa, ana shunday zorlanib chirqillaydi...* [Murod 1994]: qushning uyasida ilon ko'rishi bo'lishi mumkin bo'lgan hodisa. Biroq tarixiy asosga ko'ra ilon chuqur ichki ma'no — falokatdan xabar beradi [Musaqulov 2010: 70]. Umuman, ilon obrazi xavf-xatar, xiyonat, o'lim, ziyon-zahmat kabi salbiy tushunchalar bilan bog'liqligi kuzatildi. Nahotki? *Shunday ko'hli, shunday dono Ra'no kelinoyim nahotki ilon bo'lsa?* [Hoshimov 2016]; Hozirgina gulday nafis tuyg'ular ichida yurgan Boburga *o'lim xabari shu gul orasidan chiqqan ilon bo'lib* tuyuldi [Qodirov 2010]: ilon va ko'hli, dono yoki ilon va gulday nafis tuyg'ular birliklarining zid qo'yilishi natijasida ilonning ramziy salbiy mazmuni yaqqolroq namoyon bo'ladi. — Begim, siz Tanbalning yog'iyliги uchun xijolat chekmang. *Ilon baribir ilonligini qilur edi* [Qodirov 2010]: ilon xarakteridagi salbiylik shunchalik tabiiyki, u o'zgarmaydi va boshqacha bo'lishi mumkin emasdek qabul qilinadi.

Ilonning zahri orqali tilning achchiqligiga ishora qilinadi: Poyezdda ikki sutkadan ortiq yurishgan bo'lsa, *ilondek zahar yangasi* Grisha bilan bir og'iz gaplashmadi [Hoshimov 2015]; Anvar bu *zaharlik so'z bilan ilon kabi to'lg'anib olsa* ham butun kuchini sarf qilib, sir bermaslikka tirishdi [Abdulla 2018]. Ilonning ovoz chiqarishi, ya'ni *vishillashi* tahdidni ifodalaydi: Asilbek bunday qarasaki, raqibi hali-veri churq etadigan emas, ..., *shuning uchun ilondek vishillab* dedi: — *Avval miltig'ingni tashla, agar yigit bo'sang* [Norqobilov 2007].

Xalq lirikasi namunalaridagi yor sochlarining to'lg'onishi ... ilon totemi va ilon kulti bilan bog'liqligi, ilonning go'zallik ramzi sifatida yuzaga chiqishi, xalq lirikasida qadimiy tasavvur izlari bilan hayotiy kechinma va tushunchalar uyg'unlashib, serqirra assotsiativ ma'nolarni yuzaga chiqarishini [Musaqulov 2010: 73] nasriy matnlarda ham saqlanib qolganini ko'rish mumkin: Dildor belidan pastga *osilib qolgan, uzun qop-qora sochlari ilondek to'lg'anib* g'ildirak osha yerga tegib turardi [Said Ahmad 1976]. She'riy matnlarda ham ilon obrazi talqinida nasriy matnlarda kuzatilgan ramziy mazmunlar kuzatiladi: xavf-xatar va falokat mazmuni she'riy matnlarda ham qush uyasiga kirgan ilon talqinida aks etadi: Bola onasini topa olmasdan Ko'rar odam to'la dunyoni xoliy, *Ona ham chirqirar edi tinmasdan Inga ilon kirgan chumchuq misoli* [Hamid Olimjon 1951]; ayyorlik: Jallod — *ko'zoynakli ilondek makkor*, Lavrentiy Pavlovich sayr qilmoqda [Muhammad Yusuf 2007]; Necha manman deganlar, Ilon po'stin yeganlar, yiqilaberdi bir-bir [Hamid Olimjon 1951]. She'riy matnlarda ham qora sochlar to'lg'onayotgan ilonga qiyoslanadi: *To'lg'ongan sochlaring qora ilondir*, Vujudimga tashlar anglanmas qo'rquv (<https://kh-davron.uz/kutubxona/uzbek/memuarlar/rauf-parfi-sheerlar-2.html>); *Ilon sochlaringni* shamol o'ynaydir, Uzilgan barg kabi qaltiraydir jon (<https://kh-davron.uz/kutubxona/uzbek/memuarlar/rauf-parfi-sheerlar-2.html>); ilon chaqqandagi holat talqini ham she'riy matnlarda uchraydi: So'ngra-so'ngra *xuddi ilon chaqqansimon*, ... *Men o'zimni o'ngarolmay to'lg'onaman* [Zulfiya 1995]. Shuningdek, umrning tez o'tishi o'qilonga tenglashtiriladi: Ana, ko'milmagan anor shoxlari Sinar va xo'rsinar: *umr — o'qilon*, Qayerda yuribsan, egamning o'g'li? [Muhammad Yusuf 2007].

She'riy matnlarda ham ilon obrazi xavf-xatar: Har bir shoir ortidan *ilon Sudralgancha borar izma-iz*, Qotillarning *qo'llarisimon*, *Sovuq*,

g'addor misli yolmog'iz (<https://kh-davron.uz/ijod/sherlar/xurshid-davron-sherlar.html>); *ziyon-zahmat*: *Ishonmasang, qara ko'zimga, ko'zlarimda yashaydir Hotam, men tegmadim hatto ilonga, nishi to'la zahar bo'lsa ham* [Shavkat Rahmon 1997]; *O'y yomon. O'y yomon qiynar odamni. Ilondek yurakni kemirar mal'un* [Muhammad Yusuf 2007]; *tahdid*: *Tunda she'r aytishdik kapalak bilan, Yalpizni alqadim, Gulni alqadim. Yonimga sudralib kelib bir ilon Ko'zoynak ostidan boqdi. Payqadim* [Muhammad Yusuf 2007]; *xiyonat*: *Men desam tishimda tishlab yuribman, Bag'rimda ilonni ushlab yuribman, Inshoolloh, Kimni himoyalab, suyib yopgaysan. Sen ham mendek undan ilon topgaysan* [Xudoyberdiyeva 2000] kabi salbiy tushunchalar bilan bog'liqligi kuzatildi.

Xulosa

Yuqorida fransuz va o'zbek tilidagi nasriy va she'riy matnlardan tahlilga tortilgan parchalardan xulosa qilish mumkinki, ilon obrazi har ikkala tildagi matnlarda ham, asosan, xavf-xatar, tahdid, xiyonat, ayyorlik va falokat kabi salbiy konnotativ ramziy mazmunga ega bo'ladi. Bundan tashqari, she'riy matnlarda ilon obrazi tanazzul va o'lim mazmuniga bog'lanadi. Ilonning terisini almashtirishi mifologiyalarda yangilanishga, ijobiy transformatsiyaga ishora qilgan bo'lsa-da, har ikkala madaniyatda ham ikkiyuzlamachilik ramzi sifatida gavdalanadi. Fransuz tilidagi nasriy va she'riy matnlarda abadiylik bilan bog'liqlik mazmuni ham ilon obrazi bilan bog'lanishi kuzatildi. Ushbu obrazga xos nafosat mazmuni fransuzcha she'riy matnlarda jonglyor o'ynatayotgan ilon orqali anglashilsa, o'zbekcha matnlarda go'zallik sochlarning ilondek to'lg'onishida zohir bo'ladi. Demak, tahlildan ma'lum bo'ldiki, ilonning biz yuqorida keltirgan syujet kategoriyalaridan ilonni vasvasaga soluvchi, zo'ravon, o'g'ri sifatidagi ramziy mazmuni dominantlik qiladi. Ijobiy konnotativ mazmun qisman nafosat va go'zallik ifodasida aks etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- Alphonse de Lamartine. MÉDITATIONS POÉTIQUES. — Édition du groupe «Ebooks libres et gratuits», 2006. — 386 p.
- Charles Baudelaire. Fleurs du mal. — URL: <http://www.paskvil.com>
- Duma A. Les trois mousquetaires. — Le Livre de Poche, 2011. — 888 p.
- Eluard Paul. Poésie ininterrompue/L'amour la poésie. — Livres numériques édités par la bibliothèque numérique romande, 2023. — 107 p.
- Hugo V. LES MISÉRABLES. Tome I, II, III, IV. — Édition du groupe «Ebooks libres et gratuits» (numérique). — URL: <https://www.ebooksgratuits.com/details.php?book=726>
- Hugo V. Les contemplations. — Édition du groupe « Ebooks libres et gratuits » (numérique). — URL: https://www.ebooksgratuits.com/html/hugo_contemplations.html
- Ismailova D.Sh. Tilshunoslikda zoonimlar tadqiqi // Research and education. — 2023. — Volume 2, ISSUE 11. — P. 66–72. URL: <https://researchedu.org/index.php/re/article/view/5616/7629>
- Jo'rayev M. Folklorshunoslik asoslari. — Toshkent: Fan, 2009. — 192 b.

- Jumanov E. Ertaklardagi dev, pari, ilon, yalmog'iz obrazlarining mifologik asosi // Jahon adabiyoti. — 2022. — № 1. — URL: <https://oyina.uz/kiril/article/730> 12.12.2024
- Musaqulov A. O'zbek xalq lirikasi. — Toshkent: Fan, 2010. — 316 b.
- Rizoyeva M.A. O'zbek xalq mifologik afsonalari (o'ziga xos xususiyatlari, tasnifi va obrazlar tizimi) filol. fan. bo'yicha falsafa doktori (PhD) diss. avtoreferati. — Toshkent, 2020. — 59 b.
- Sapayeva R. O'zbek tilida zoonim tarkibli frazemalar xususiyatlari // Ilm sarchashmalari. — 2021. — № 4. — B. 146–150.
- Stendhal. Le Rouge et le Noir. — URL: www.texteslibres.fr
- Valéry Paul. Poésie et mélange. — Livre numérique édité par la bibliothèque numérique romande, 2016. — 220 p.
- Verlaine Paul. Poème saturniens. Arvensa Editions. — URL: https://www.arvensa.com/ebooks_gratuits/PDF_VERLAINE_poemes_saturniens.pdf
- Абдулла Қодирий. Ўткан кунлар. — Тошкент: Гафур Ғулом, 2018. — 492 б.
- Гордеев Н.П. Змея в обрядово-религиозных системах различных народов // Этнографическое обозрение. — 2002. — № 6. — С. 45–61.
- Ёкубов Одил. Диёнат. — Тошкент: Шарқ, 1998. — 347 б.
- Зулфия. Йиллар садоси: Сайланма. — Тошкент: Гафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1995. — 168 б.
- Красильникова П.Ю. Проблема толкования коннотации в лексикографии (на материале зоонимов в текстах Саши Чёрного). Автореф. дисс... кандидата филол. наук. — Мытищи, 2022. — 24 с.
- Кузнецов И. В. О символе змеи на каменных изваяниях юго-западного Туркменистана // Народы и религии Евразии. — 2021. — № 1 (26). — С. 63–81.
- Қодиров Пиримқул. Юлдузли тунлар; Бобур: Тарихий роман. — Танланган асарлар II. — Тошкент: Sharq, 2010. — 560 б.
- Мурод Т. Отамдан қолган далалар. — Тошкент: Шарқ, 1994. — 168 б.
- Муҳаммад Юсуф. Сайланма: Шеърлар. Достонлар. Хотиралар. — Тошкент: Шарқ, 2007. — 288 б.
- Норқобилов Нормурод. Бўрон қўпган кун. — Тошкент: Шарқ, 2007. — 304 б.
- Ойноткинова Н. Р. Коннотативные значения зоонимов, обозначающие диких животных, в алтайском языке // Эпосоведение. — 2023. — № 4. — С. 76–87. DOI: 10.25587/2782-4861-2023-4-76-87. <https://www.booksite.ru/fulltext/1/001/008/092/147.htm> . <https://kh-davron.uz/kutubxona/uzbek/memuarlar/rauf-parfi-sherlar-2.html>
- Саид Аҳмад. Уфқ. Трилогия. — Тошкент: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1976. — 688 б. <https://kh-davron.uz/ijod/sherlar/xurshid-davron-sherlar.html>
- Худойбердиева Ҳалима. Сайланма. — Тошкент: Шарқ, 2000. — 398 б.
- Ҳамид Олимжон. Танланган асарлар. — Тошкент: ЎзССР Давлат нашриёти, 1951. — 561 б.

Ҳошимов Ўткир. Икки эшик ораси. — Тошкент: Янги аср авлоди, 2016. — 752 б.

Ҳошимов Ўткир. Тушда кечган умрлар. — Тошкент: Янги аср авлоди, 2015. — 272 б.

Шавкат Раҳмон. Сайланма. — Тошкент: Шарқ, 1997. — 215 б.

References

Alphonse de Lamartine. (2006). *MÉDITATIONS POÉTIQUES* (Meditations Poétiques). Édition du groupe «Ebooks libres et gratuits». (In Fr.)

Baudelaire, C. (n.d.). *Fleurs du mal* (Flowers of Evil). Retrieved from <http://www.paskvil.com> (In Fr.)

Duma, A. (2011). *Les trois mousquetaires* (The Three Musketeers). Le Livre de Poche. (In Fr.)

Eluard, P. (2023). *Poésie ininterrompue / L'amour la poésie* (Uninterrupted Poetry / Love Poetry). Bibliothèque numérique romande. (In Fr.)

Hugo, V. (n.d.). *Les Misérables. Tome I–IV* (Les Misérables. Volumes I–IV). Édition du groupe «Ebooks libres et gratuits». Retrieved from <https://www.ebooksgratuits.com/details.php?book=726> (In Fr.)

Hugo, V. (n.d.). *Les Contemplations* (The Contemplations). Édition du groupe «Ebooks libres et gratuits». Retrieved from https://www.ebooksgratuits.com/html/hugo_contemplations.html (In Fr.)

Ismailova, D.Sh. (2023). Tilshunoslikda zoonimlar tadqiqi. *Research and Education*, 2 (11), 66–72. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/re/article/view/5616/7629> (In Uzb.)

Jo'rayev, M. (2009). *Folklorshunoslik asoslari* (Foundations of Folklore Studies). Tashkent: Fan. (In Uzb.)

Jumanov, E. (2022). *Jahon Adabiyoti*, No. 1. Retrieved from <https://oyina.uz/kiril/article/730> (accessed 12.12.2024) (In Uzb.)

Musaqulov, A. (2010). *O'zbek xalq lirikasi* (Uzbek Folk Lyrics). Tashkent: Fan. (In Uzb.)

Rizoyeva, M.A. (2020). *O'zbek xalq mifologik afsonalari (o'ziga xos xususiyatlari, tasnifi va obrazlar tizimi)* (Uzbek Folk Mythological Legends: Specific Features, Classification and Image System). Extended abstract of candidate's thesis. Tashkent. (In Uzb.)

Sapayeva, R. (2021). *Ilm Sarchashmalari*, No. 4, pp. 146–150. (In Uzb.)

Stendhal. (n.d.). *Le Rouge et le Noir* (The Red and the Black). Retrieved from www.texteslibres.fr (In Fr.)

Valéry, P. (2016). *Poésie et mélange* (Poetry and Mix). Bibliothèque numérique romande. (In Fr.)

Verlaine, P. (n.d.). *Poèmes saturniens* (Saturnian Poems). Arvensa Editions. Retrieved from https://www.arvensa.com/ebooks_gratuits/PDF_VERLAINE_poemes_saturniens.pdf (In Fr.)

Qodiriy, A. (2018). *O'tkan kunlar* (Days Gone By). Tashkent: G'afur G'ulom. (In Uzb.)

Gordeev, N.P. (2002). *Etnograficheskoe Obozrenie*, No. 6, pp. 45–61. (In Rus.)

- Yoqubov, O. (1998). *Diyonat* (Conscience). Tashkent: Sharq. (In Uzb.)
- Zulfiya. (1995). *Yillar sadosi: Saylanma* (Echo of the Years: Selected Works). Tashkent: G'afur G'ulom. (In Uzb.)
- Krasil'nikova, P.Yu. (2022). Problema tolkovaniya konnotatsii v leksikografii (na materiale zoonimov v tekstakh Sashi Chyornogo). Extended abstract of candidate's thesis. Mytishchi. (In Rus.)
- Kuznetsov, I.V. (2021). *Narody i Religii Evrazii*, 1(26), 63–81. (In Rus.)
- Qodirov, P. (2010). *Yulduzli tunlar; Bobur: Tarixiy roman. Tanlangan asarlar II* (Starry Nights; Babur: Historical Novel. Selected Works II). Tashkent: Sharq. (In Uzb.)
- Murad, T. (1994). *Otamdan qolgan dalalar* (The Fields Left by My Father). Tashkent: Sharq. (In Uzb.)
- Muhammad Yusuf. (2007). *Saylanma: She'rlar. Dostonlar. Xotiralar* (Selected Works: Poems, Epics, Memoirs). Tashkent: Sharq. (In Uzb.)
- Norqobilov, N. (2007). *Bo'ron qo'pgan kun* (The Day the Storm Rose). Tashkent: Sharq. (In Uzb.)
- Oynotkinova, N.R. (2023). *Éposovedenie*, No. 4, pp. 76–87. <https://doi.org/10.25587/2782-4861-2023-4-76-87> (In Rus.)
<https://www.booksite.ru/fulltext/1/001/008/092/147.htm> (
<https://kh-davron.uz/kutubxona/uzbek/memuarlar/rauf-parfi-sherlar-2.html>
(
- Said Ahmad. (1976). *Ufq. Trilogiya* (Horizon. A Trilogy). Tashkent: Adabiyot va San'at Nashriyoti. (In Uzb.)
<https://kh-davron.uz/ijod/sherlar/xurshid-davron-sherlar.html>
- Khudoyberdiyeva, H. (2000). *Saylanma* (Selected Works). Tashkent: Sharq. (In Uzb.)
- Hamid Olimjon. (1951). *Tanlangan asarlar* (Selected Works). Tashkent: O'zSSR Davlat Nashriyoti. (In Uzb.)
- Hoshimov, O. (2016). *Ikki eshik orasi* (Between Two Doors). Tashkent: Yangi Asr Avlodi. (In Uzb.)
- Hoshimov, O. (2015). *Tushda kechgan umrlar* (Lives Passed in Dreams). Tashkent: Yangi Asr Avlodi. (In Uzb.)
- Shavkat Rahmon. (1997). *Saylanma* (Selected Works). Tashkent: Sharq. (In Uzb.)